

ния. Среди них особую тревогу вызывают прогрессирующая отчужденность, повышенная тревожность, духовная дезориентированность детей, возрастание их жестокости, агрессивности, потенциальной конфликтности. Эти тенденции проявляются наиболее остро в подростковом возрасте. Подростковый возраст представляет собой как бы "третий мир", существующий между детством и взрослостью.

Практика показывает, что подростки не умеют решать возникающие конфликты, и в их конфликтных отношениях преобладают деструктивные тенденции. Для снижения остроты подобных явлений и более продуктивного разрешения межличностных конфликтов, необходимо их психологическое сопровождение. Успешность взаимодействия с подростками учителя и школьного психолога во многом определяется пониманием

возрастной специфики конфликтности и избранием адекватных средств и способов работы с ними.

Список использованных источников

1. Растянников А. В. Рефлексивное развитие компетентности в совместном творчестве / А. В. Растянников, С. Ю. Степанов, Д. В. Ушаков. – М., 2002. – 263 с.
2. Дорохова А. В. Учебный курс для подростков как средство формирования конфликтной компетентности / А. В. Дорохова. – № 2, 1999. – С. 56-63.
3. Петровская Л. А. К вопросу о природе конфликтной компетентности / Л. А. Петровская // Вест. Моск. ун-та, сер. 14. Психология. – 1997. – № 4. – С. 16-21.
4. Хасан Б. И. Конфликтная компетентность – атрибутивный эффект развивающего обучения / Б. И. Хасан. – 1999. – 141 с.
5. Хасан Б. И. Психотехника конфликта / Б. И. Хасан. – Красноярск, 1995. – С. 56.

Надійшла до редколегії 30.10.14

Л. Асылбекова, д-р психол. наук, проф.

Академія державного управління при Президенті Республіки Казахстан, Алмати, Казахстан

ДО ПИТАННЯ ПРО ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ПІДЛІТКІВ У ПОЛІКУЛЬТУРНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

У цій статті розглядаються соціальні, економічні, демографічні, екологічні проблеми наростання негативних тенденцій становлення особистості в підлітковому віці. Особливу тривогу викликають підвищена тривожність і духовна дезорієнтованість підлітків, зростання їх жорстокості, агресивності, потенційної конфліктності. Результати психологічних досліджень доводять, що для вирішення міжособистісних конфліктів, необхідно їх психологічний супровід.

Ключові слова: підлітки, тривожність, конфлікт, адаптація, компроміс, співробітництво.

L. Asylbekova, Dr. of Psychology, Prof.

Academy of Public Administration under the President of the Republic of Kazakhstan, Almaty, Kazakhstan

TO THE QUESTION ABOUT THE PROBLEMS OF SOCIALIZATION OF ADOLESCENTS IN A MULTICULTURAL ENVIRONMENT

This article examines the social, economic, demographic, environmental issues slew of negative trends of personality formation in adolescence. Of particular concern are the increased anxiety and spiritual disorientation adolescents increase their cruelty, aggressiveness, potential conflict. The results of psychological studies show that for solving interpersonal conflicts, they need psychological support.

Keywords: adolescents, anxiety, conflict, adaptation, compromise, cooperation.

УДК 159.9.072.43

В. Білодід, асп.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ

ОСОБЛИВОСТІ ВПЛИВУ ОСВІТНЬОЇ СОЦІАЛІЗАЦІЇ: ФАКТОРНА СТРУКТУРА ОСНОВНИХ НАПРЯМКІВ

Статтю присвячено розгляду особливостей впливу освітньої соціалізації. Представлено результати емпіричного дослідження у вигляді факторної моделі. Було визначено два етапи освітньої соціалізації у вищих навчальних закладах: перший стосується в основному студентів 1-2 курсів, другий – студентів 3-6 курсів. Описано процедуру та методики дослідження. Зазначено використання однофакторного дисперсійного аналізу для незалежних вибірок для перевірки гіпотез про наявність певних відмінностей між досліджуваними. Представлено метод t-критерія Стьюдента для незалежних вибірок для порівняння студентів різних курсів, що навчаються на одному факультеті. Використано критерій сферичності Бартлетта для перевірки можливості застосування факторного аналізу до обраних даних. Виявлено та описано основні фактори та особливостями впливу освітньої соціалізації.

Ключові слова: освітня соціалізація, факторна модель, навчання та виховання, компетенції, ВНЗ, напрямки впливу.

Постановка проблеми. У сучасній психологічній літературі широко представлені погляди авторів на життєву програму як цілісну картину наміченого особистістю життєвого шляху, де відображені її магістральні, організуючі цілі й результати життєдіяльності. Студент в процесі освітньої соціалізації здобуває конгломерат вмінь і способів пристосування, що забезпечують йому можливість більш-менш ефективно адаптуватися до вимог актуального для нього середовища (а саме середовища ВНЗ). І таким чином, життєва перспектива може бути дещо неузгодженою і слабо диференційованою, оскільки певні уявлення, плани, диспозиції стосовно активності відповідають "минулій та теперішній часовій перспективі", а необхідні майбутні способи адаптації до конкретних умов життєдіяльності (трудова соціалізація, розбудова сімейного життя) постають розмиті і віддалені. У процесі соціалізації людина формує уявлення про себе як про діючого в часі суб'єкта, опосередковуючи в ході соціальної діяльності свої цілі, орієнтири,

установки, потреби, мотиви. Життєвий план – це неперервний процес цілепокладання, постановка нових етапних цілей і засобів їх реалізації. Сформована ієрархія цінностей визначає порядок пріоритетності певних сфер діяльності, векторів життєвого шляху, а також лінію поведінки, що може вирізнятися різним рівнем узгодженості окремих складових.

Мета статті – презентація результатів емпіричного дослідження особливостей впливу освітньої соціалізації під час навчання у ВНЗ: деталізація факторної структури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичний аналіз робіт В. А. Ясвіна [1]; М. М. Шульги [2]; О. Є. Панагушина, А. М. Зубко, І. Я. Жорова, Л. М. Назаренко [3]; Н. Ю. Чугаєва [4]; Л. Н. Бережної [5]; Л. В. Баєва [6]; О. М. Олейникова [7] надав можливість виявити, що провідними механізмами соціалізації у вищій школі є навчання й виховання, що реалізуються за рахунок факторів впливу на трьох рівнях: макрорівень (глобальні тенденції розвитку освіти в сучасному світі

(болонський процес, компетентнісний підхід), мезорівень (регіональні особливості вищої освіти та особливості організації навчально-виховного процесу, викладацький склад ВНЗ, організаційна культура), макрорівень (вплив викладачів, внутрішньогрупові та міжособистісні відносини).

Надалі, було визначено два етапи освітньої соціалізації у вищих навчальних закладах: перший стосується в основному студентів 1-2 курсів, другий – студентів 3-6 курсів. Пріоритетним для першого етапу соціалізації у вищій школі є освітній напрямок. Професійний напрямок освітньої соціалізації студентів переважно здійснюється на другому етапі. Суспільний напрямок характерний протягом усього періоду навчання у вищій школі.

Методика та процедура дослідження.

Для досягнення мети емпіричного дослідження нами була сформована вибірка із 126 досліджуваних – студентів різних факультетів Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Досліджувані на рівні макрофакторів є достатньо гомологічними, вплив цього рівня для пошуку взаємозв'язків між особливостями освітньої соціалізації студента та характеристиками формування його життєвої перспективи не вимагає додаткового дослідження.

Для дослідження на рівні мезофакторів та мікрофакторів у вибірці виділено дві групи досліджуваних за особливостями етапу освітньої соціалізації, на якому перебувають студенти. Відповідно, перша групу сформована із 63 студентів 1-2 курсів (I етап соціалізації). А в другу групу входять 63 представники студентів 3-6 курсів (II етап соціалізації). Із 63 досліджуваних першої групи: 21 особа – студенти історичного факультету, 21 особа – студенти військового інституту, 21 особа – студенти факультету психології. Такий же математичний розподіл досліджуваних серед 63 студентів другої групи, що перебувають на II етапі освітньої соціалізації: 21 особа – студенти історичного факультету, 21 особа – студенти військового інституту, 21 особа – студенти факультету психології. Для можливості виявлення особливостей впливу чинників освітньої соціалізації на формування майбутньої життєвої перспективи в аналіз включені відомості про факультет на якому навчаються студенти. Адже за особливості реалізації факторів мезо- та мікрорівнів вони де в чому відмінні.

Застосування діагностичного інструментарію для досягнення мети дослідження: методика дослідження професійної ідентичності Л.Б. Шнейдер; анкета для оцінки рівня розповсюдженості і застосування основних засобів цілеспрямованої соціалізації у вищій школі; методика експертизи освітнього середовища Л. Є. Нагорної (модифікація методики експертизи школи освітнього середовища В. А. Левіна); індикаторний метод оцінювання компетенцій (С. Г. Катаєв, Ю. О. Лобода, Є. А. Хомякова); опитувальник каузальних орієнтацій (адаптована версія опитувальника "Шкала загальної каузальної орієнтації" Е. Десі і Р. Райана); методика визначення соціальної креативності особистості А. В. Батаршева; методика дослідження соціального інтелекту (Дж. Гілфорд, М. Саллівен); методика "Шкали психологічного благополуччя" К. Ріфф, в адаптації П. Фесенка, Т. Шевеленкової; окремі шкали методики "Життєві завдання особистості", розроблена лабораторією соціальної психології особистості ІСПП АПН України.

Отримані результати та їхній аналіз.

Зрозумілими і очевидними в процесі навчання стають функції вищої школи, що дозволяють говорити про три напрямки соціалізації, здійснюваних у рамках даної системи: освітньої, професійної і суспільної. Пріоритетним для першого етапу соціалізації у вищій школі є освітній напрямок. Професійний напрямок освітньої соціалізації

студентів переважно здійснюється на другому етапі. Суспільний напрямок характерний протягом усього періоду навчання у вищій школі. Дані напрямки в своїй структурі мають відповідні чинники, їх вплив, як і особливостей освітньої соціалізації загалом може варіюватися залежно від того на якому курсі студент, і особливостей його навчального середовища, професійної спрямованості, тобто від факторів макро-, мезо-, та мікрорівнів.

Необхідність виявити структуру впливу освітньої соціалізації на характеристики життєвої перспективи студентів вимагає підтвердження гомогенності вибірки на макро- та мезорівнях, та окреслення відмінності між представниками різних курсів на мікрорівні. Для перевірки гіпотез про наявність певних відмінностей між досліджуваними був використаний однофакторний дисперсійний аналіз для незалежних вибірок. Порівняння студентів других курсів трьох різних факультетів не виявили значимих відмінностей в сприйманні освітнього середовища, засвоєння основних компетенцій, характеристиках впливу освітнього середовища, показниках психологічного благополуччя, показниках каузальних орієнтацій. Досліджувані представники п'ятих курсів різних факультетів також виявилися достатньо гомогенними з точки зору розподілу значень отриманих даних.

Показник значимості у всіх проаналізованих даних на рівні, більшому за 0,05, отже, значимих відмінностей між групами немає. Лише параметр "інтеракційні впливи" у вибірках молодших та старших курсів знаходиться на рівні близькому до нормативного, щоб засвідчити наявність різниці між особливостями взаємодії всередині різних факультетів (0,089 та 0,091 відповідно). Зрозуміло, що тенденція до подібних відмінностей присутня, так як особливості інтеракцій знаходять як на мезо-, так і на макрорівнях.

Для порівняння студентів різних курсів, що навчаються на одному факультеті був обраний метод t-критерія Стьюдента для незалежних вибірок. В цілому між представниками других та п'ятих курсів історичного факультету, факультету психології та військового інституту виявлені значимі відмінності. Як видно з табл. 1, для більшості параметрів притаманний рівень значимості на рівні меншому, ніж 0,05. Отже, студенти-історики різних курсів різняться за певними психологічними особливостями на макрорівні впливу освітньої соціалізації.

Аналогічна картина спостерігається і у випадку студентів-психологів, військових психологів різних курсів.

Проведені процедури засвідчили, що групи досліджуваних на макро- та мезорівнях впливу освітньої соціалізації перебувають у відносно однорідному континуумі змінних. Будучи студентами різних факультетів одного ВНЗ умови є приблизно однаковими. Тоді як їх вікові відмінності, особистісні особливості, соціо-психологічні характеристики значно відрізняються у представників різних курсів (2-го та 5-го) одного факультету. Це пов'язано із перебуванням на різних етапах освітньої соціалізації, віковими особливостями пізньої юності та ранньої дорослості, рівнями розвитку професійної ідентичності, перспективами зміни соціального статусу.

Освітня соціалізація реалізується за певними напрямками. Вони є контуром дії факторів освітньої соціалізації. Відмінності між групами за курсами та факультетами виявлені в основному на мікрорівні, відповідно макро- і мезорівень досліджуваного явища доступні і релевантні для аналізу, а також для виявлення груп ознак, що подібно впливають на процес соціалізації у ВНЗ. Для отримання факторної моделі освітньої соціалізації у вищому навчальному закладі був здійснений факторний аналіз. В якості змінних виступають дані масиву, отримані за допомогою методик і анкети для вимірювання основних компетенцій, особливостей соціалізації, характеристик освітнього середовища, рівня значимості

відповідних до навчання у ВНЗ життєвих завдань та мотивації, рівня розвитку професійної ідентичності.

Критерій сферичності Бартлетта перевіряє можливість застосування факторного аналізу до обраних даних. Згідно з табл. 2, величина його значимості менша за 0,05, що вказує на достовірність та надійність даних

для застосування цього методу. Показник КМО демонструє необхідну адекватність вибірки для факторного аналізу, його значення повинно наближатися до 1. Отримане значення даного критерію – 0,684 – є задовільним. Отже, наш масив даних можна досліджувати за допомогою факторного аналізу.

Таблиця 1

Т-тест для незалежних вибірок		
	Значимість	Різниця середніх
КО внутрішня	0,000	25,93182
	0,000	25,93182
КО зовнішня	0,051	6,72727
	0,051	6,72727
Професійна ідентичність	0,001	-1,53841
	0,001	-1,53841
Психологічне благополуччя	0,000	-36,00000
	0,000	-36,00000
Узгодженість життєвих завдань	0,025	-0,68182
	0,025	-0,68182
Соціальний інтелект	0,000	8,70455
	0,000	8,70455
Соціальна креативність	0,026	-9,10909
	0,26	-9,10909
Професійна соціалізація	0,000	-3,59091
	0,000	-3,59091
Стійкість освітнього середовища	0,000	-1,49432
	0,000	-1,49432
Соціальна компетенція	0,009	-0,40620
	0,009	-0,40620
Життєві завдання за сферою "сім'я"	0,001	-1,22727
	0,001	-1,22727
3-ий часовий контур "5 років"	0,019	-0,75000
	0,019	-0,75000

Таблиця 2

Тест КМО та критерія Бартлетта		
Критерій КМО		0,684
Критерій сферичності Бартлетта	Хі-квадрат	101550,273
	Df	190
	Значимість	0,000

Для визначення кількості факторів в моделі освітньої соціалізації студента у ВНЗ була здійснена процедура пояснення сумарної дисперсії, нас цікавлять її окремі показники і відсоток сумарної поясненої дисперсії. Так званий критерій Кайзера, коли число факторів дорівнює числу компонент, власне значення яких більше одиниці (значення Initial Eigenvalues), дозволяє визначити, що виділилось чотири фактори, що сумарно пояснюють 63,4 % дисперсії.

Далі заново був проведений факторний аналіз методом перевертання факторів Varimax, а також з обмеженням кількості факторів до чотирьох. Перевірено значення спільності змінних, тобто показник їх "участі" в факторному аналізі, змислює вони впливають на факторну структуру. Змінні з найменшими спільностями – найближчі кандидати на виключення із аналізу в подальшому. В нашому випадку варто звернути увагу на змінні "персональна компетенція", "домінантність освітнього середовища", "модальність освітнього середовища", "тип студента", "мотивація самоконститування", "мотивація творчості", "життєві завдання за сферою сім'я", "життєві завдання за сферою друзі", "життєві завдання за сферою здоров'я".

Нова таблиця "Пояснення сумарної дисперсії" показує, що частка сукупно поясненої дисперсії чотирма факторами після виключення змінних з низькими значеннями спільності підвищилася з 63,4 % до 64,3 % (допустима норма 60 % і більше).

Що стосується сумарного показника сили, то з табл. 3 видно, що після ротації зменшився діапазон значень часток поясненої дисперсії по кожному фактору та суми поясненої дисперсії, ми отримали факторну модель досліджуваного явища з певними компонентами. Так, 1-й фактор пояснює 18,2 %, 2-й – 17,57 %, 3-й

– 15,1 %, 4-й – 13,4 % загальної дисперсії. Фактори є приблизно рівнозначними за рівнем значимості та інформативності моделі освітньої соціалізації. В табл. 3 показані лише відібрані за рівнем значимості компоненти після перевертання для кожного фактору.

Фактор 1 включає такі змінні: "інформаційна компетенція", "соціальна компетенція", "рефлексивна компетенція", "дослідницька компетенція", "спеціальна компетенція", "життєві завдання за сферою "навчання та робота", "освітня соціалізація у ВНЗ". Змістовно виділені компоненти вказують на процес засвоєння основних навчальних компетенцій і процес навчання у ВНЗ загалом, і являють собою інтегровані характеристики підготовки студентів і засоби організації комплексного особистісного й соціально значущого освітнього налаштування. Відповідно, даний фактор отримав назву "Навчальний напрямок впливу освітньої соціалізації".

Фактор 2 складається із змінних що характеризують особливості освітнього середовища: "узагальненість освітнього середовища", "стійкість освітнього середовища", "усвідомлення освітнього середовища", "мобільність освітнього середовища", "соціальна активність середовища", "широта освітнього середовища, емоційність освітнього середовища, "когерентність освітнього середовища", "середовищні впливи". Подане угруповання підкреслює важливість і деталізованість взаємодії особистості із оточенням під час свого становлення, освоєння основних компетенцій. Характеристики середовища не просто здійснюють вплив, але несуть суттєве навантаження, утворюючи окремий фактор, здійснюючи орієнтацію у виборі стратегії та її відповідності запитів середовища. Отже, даний фактор – "Середовищний напрямок впливу освітньої соціалізації".

Таблиця 3

Факторні навантаження				
	Компонент			
	1	2	3	4
Комунікативна компетенція			0,591	
Інформаційна компетенція	0,813			
Соціальна компетенція			0,521	
Рефлексивна компетенція	0,791			
Дослідницька компетенція	0,788			
Спеціальна компетенція	0,787			
Професійна ідентичність				0,637
Широта освітнього середовища		0,790		
Емоційність освітнього середовища		0,689		
Когерентність освітнього середовища		0,662		
Професійна соціалізація у ВНЗ				
Суспільна соціалізація у ВНЗ			0,927	
Середовищні впливи		0,727		
Інтеракційні впливи			0,752	
Освітня соціалізація у ВНЗ	0,711			
Мотивація матеріального задоволення				0,626
Мотивація успіху, визнання, влади				0,830
Життєві завдання за сферою "навчання та робота"	0,542			0,745
Узагальненість освітнього середовища		0,654		
Стійкість освітнього середовища		0,743		
Усвідомлення освітнього середовища		0,780		
Мобільність освітнього середовища		0,803		
Соціальна активність освітнього середовища		0,532	0,591	

Фактор 3 включає в себе такі змінні: "комунікативна компетенція", "інформаційна компетенція", "суспільна соціалізація у ВНЗ", "інтеракційні впливи", "соціальна активність середовища". Вони вказують на особливості взаємодії викладацького складу та студентів, студентів один з одним, вплив викладачів, зокрема й виховний на студентів, студентське самоврядування. Даний фактор за наповненням компонентів, являється найбільш комплексним. Це пов'язано масштабністю і різноманітністю можливих взаємодій всередині ВНЗ, причому такі інтеракції можуть здійснюватися і на мезо-, і на макрорівнях. Відповідно, фактор 3 – "інтеракційний напрямок впливу освітньої соціалізації".

Фактор 4 складається із таких змінних: "життєві завдання за сферою "навчання та робота", "професійна ідентичність", "мотивація матеріального задоволення", "мотивація успіху визнання влади", "професійна соціалізація у ВНЗ". Ці компоненти реалізують собою особливості формування ставлення до майбутньої професії, професійної ідентичності у студентів, а також описують спрямованість на засвоєння способів фізичного, духовного й інтелектуального саморозвитку, емоційної саморегуляції та самопідтримки. Тобто, це фактор "Професійний напрямок впливу освітньої соціалізації".

Отримані фактори розкривають структуру освітньої соціалізації у вищій школі, вказуючи на чинники її впливу на студентів.

Висновки. Представлена факторна структура особливостей впливу освітньої соціалізації під час навчання у ВНЗ, що переломлюється кризою суб'єкту позицію

студента щодо засвоєння цих впливів. Навчання у вищій школі не дає безпосереднього осяжного ефекту, а створює лише певний напрям дещо розмитой перспективи і не гарантує досягнення статусних позицій. На фоні пристосування до середовища навчального закладу та освоєння репертуару можливих інтеракцій відбувається особистісне самовизначенні.

Список використаних джерел

1. Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию / В. А. Ясвин. – М.: Смысл, 2001. – 365 с.
2. Шульга М. М. Особенности процесса социализации в высшей школе / М. М. Шульга // Вестник Томского государственного университета. – Вып. 287. – 2005. – С. 114-120.
3. Панагушина О. Е. Управление социально-педагогической работой в процессе социализации ученической молодежи / О. Е. Панагушина // Управление навчальним закладом: теоретико-методологічний аспект: колективна монографія / А. М. Зубко, І. Я. Жорова, Л. М. Назаренко. – Херсон: КВНЗ "Херсонська академія неперервної освіти", 2014. – С. 134-164.
4. Чугаева Н. Ю. Психологічні особливості педагога-наставника як умова ефективної соціалізації студентів: автореф. дис. ... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 "Педагогічна та вікова психологія" / Н. Ю. Чугаева. – К., 2010. – 24 с.
5. Бережнова Л. Н. Гуманитарные технологии в полиэтнической образовательной среде: предупреждение культурной депривации / Л. Н. Бережнова, В. И. Богословский, С. О. Филиппова, Т. П. Гуйван, Е. В. Малышева. – СПб.: Книжный Дом, 2007. – 240 с.
6. Баева Л. В. Ценности изменяющегося мира: экзистенциальная аксиология истории / Л. В. Баева. – Астрахань: Изд-во АТУ, 2004. – 282 с.
7. Олейникова О. Н. Европейское сотрудничество в области профессионального образования и обучения: Копенгагенский процесс / О. Н. Олейникова. – М.: Центр изучения проблем профессионального образования, 2004. – 70 с.

Надійшла до редколегії 25.10.14

В. Билодид, асп.

Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев

ОСОБЕННОСТИ ВЛИЯНИЯ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СОЦИАЛИЗАЦИИ: ФАКТОРНАЯ СТРУКТУРА ОСНОВНЫХ НАПРАВЛЕНИЙ

Статья посвящена рассмотрению особенностей влияния образовательной социализации. Представлены результаты эмпирического исследования в виде факторной модели. Были определены два этапа образовательной социализации в высших учебных заведениях: первый относится в основном к студентам 1-2 курсов, второй – к студентам 3-6 курсов. Описаны процедура та методики исследования. Обозначено использование однофакторного дисперсионного анализа для независимых выборок для проверки гипотез о наличии определенных отличий между испытуемыми. Представлен метод t-критерия Стьюдента для независимых выборок для сравнения студентов разных курсов, которые учатся на одном факультете. Использован критерий сферичности Бартлетта для проверки возможности использования факторного анализа к выбранным данным. Определены и описаны основные факторы по особенностям влияния образовательной социализации.

Ключевые слова: образовательная социализация, факторная модель, обучение и воспитание, компетенции, ВУЗ, направления влияния.

V. Bilodid, postgraduate
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv

THE FEATURES OF INFLUENCE OF EDUCATIONAL SOCIALIZATION: FACTORIAL STRUCTURE OF BASIC DIRECTIONS

The article is discussed the features of the influence of educational socialization. It was presented the results of empirical research in the form factor model. It was determined two stages of educational socialization in higher education: the first mainly concerns the students of 1-2 courses, the second – the students of 3-6 courses. It was described the procedure and the methodology of the research. It was denoted the use of one-way ANOVA for independent samples to validate the hypotheses about the existence of certain differences between subjects: comparison of second year student of three different departments found no significant differences in the perception of learning environment, learning core competencies, characteristics of influence of the educational environment, indicators of psychological well-being, indicators causal orientations.

Also, it was presented the method Student's t-test for independent samples to compare students from different courses that study at the same faculty: overall, between the second and fifth years of Historical Faculty, Faculty of Psychology and Military Institute found significant differences.

It was used the Bartlett's Test of Sphericity to test the feasibility of using factor analysis to the selected data: the value of its significance indicates the validity and reliability of data for factorial method.

It was defined and described the main factors on the specifics of influence of educational socialization. The resulting factors are revealing the structure of educational socialization in higher education, pointing to factors of its impact on students.

Keywords: educational socialization, factor model, training and education, competencies, university, direction of influence.

УДК (159.923.2:177.1+17.026.4)-057.87

О. Венгерова, викладач
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків
О. Луценко, канд. психол. наук, доц.
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків
І. Зуєв, канд. психол. наук
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Харків

ДИНАМІКА ПРОЯВІВ ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ У СТУДЕНТІВ РІЗНИХ НАПРЯМКІВ НАВЧАННЯ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Метою дослідження було вивчити прояви честі та гідності у студентів різних напрямків навчання в умовах трансформації суспільства. Використовувався Опитувальник для орієнтовного визначення проявів честі та гідності в поведінці та діяльності особистості В. В. Рибалки. Вибірка: студенти психологічного, біологічного та хімічного факультетів, 291 особа I та V курсів. Тестування проводилося з грудня 2013 р. по вересень 2014 р. Виявлено, що найбільший рівень честі та гідності властивий студентам-біологам через їхню затребуваність на ринку праці. Протягом розглянутого етапу трансформації спочатку знижувався рівень честі та гідності у психологів та хіміків (взимку та навесні 2014 р.), а потім підвищується (у вересні 2014 р.). Підвищення честі та гідності у хіміків пов'язується з покращенням політичної ситуації в країні, а у психологів – їхньою активною роллю у волонтерському русі.

Ключові слова: честь, гідність, студенти, суспільні трансформації.

Постановка проблеми. Складність сучасного життя, динамічність розвитку політичних подій на Україні визначає актуалізацію та трансформацію багатьох психологічних утворень особистості, зокрема, проявів честі та гідності. Студентство зазвичай є активною та чутливою до соціально-політичних змін частиною суспільства. В цих умовах виникає потреба вивчення динаміки цих психологічних властивостей студентської молоді.

Поняття честі та гідності в літературі розглядається у зв'язку із самоцінністю особистості. Події в суспільстві доводять, що самоцінність кожної людини, визнання її гідності та честі залежить від економічного ладу та політичного режиму суспільства, від її здатності забезпечити утвердження невідчужуваних прав громадян. Від цього, зокрема, залежить і те, наскільки особистість зможе у своїй діяльності не заплямувати, зберегти свою честь [2, 4, 7].

З погляду еволюційної психології поштовхом до появи у людей складної соціальної системи стали емоційні стани, які виникли під час еволюції соціальних ієрархій. Домінування (гордість, відчуття власної гідності) розцінюється як позитивна емоція, яку ми намагаємося відчувати, а підкорення (сором) – неприємний стан, якого ми намагаємося запобігти. Як вважав Ч. Дарвін, прояви гордості та сорому – адаптивна поведінка, що виникла протягом еволюції. Така поведінка має місце у дуже різних видів. Як довів Дж. Едельман, емоції гордості та сорому характерні для будь-якої людської культури. Вони мають чіткі часові рамки виникнення в онтогенезі – це вік від двох до трьох років. Гордість та сором мають стереотипні зовнішні прояви. Гордість характеризується прямою, самовпевненою, розслабленою статуєю. Під час спілкування горді люди дивляться в очі співрозмовнику. Ті, хто відчуває сором, відводять погляд та опускають голову, можуть нервово посміхатися або червоніти [5].

На психофізіологічному рівні за гордість та сором відповідає орбіто-фронтальна кора мозку. Її пошкодження позбавляє людину можливості відчувати гордість та сором. Рівень нейротрансмітеру серотоніну та гормону тестостерону позитивно корелює з відчуттям гордості та негативно – з відчуттям сорому [5].

Історично зростання цінності ідеї честі та гідності набувають в так званій рицарській етиці, розквіт якої припадає на часи феодального середньовіччя. Впродовж історії зміст домінуючих у суспільстві кодексів честі неодноразово змінювався, хоча, чимало елементів уявлення про честь зберігають відносну сталість. І в наші дні не втратили свого значення уявлення про честь і безчестя, хоча розмивання соціальних бар'єрів і широка демократизація моральності позбавили поняття честь її колишньої вагомості та прямої зобов'язуючої сили. Сучасні люди не мають тих засобів негайно покарати мерзотника чи нахабу, які були в розпорядженні середньовічного рицаря або джентльмена XVII ст. Ідея честі загалом дедалі більшою мірою поступається своїм місцем у системі моральних пріоритетів ідеї загальнолюдської гідності.

Важливо зазначити, що між поняттями честі й гідності існують суттєві відмінності. Честь як форма самосвідомості санкціонує певний моральний статус людського індивіда, певний стандарт його оцінки згідно з належністю до тієї чи іншої конкретної групи людей – соціальної, професійної, національної, за певними конкретними уподобаннями. Саме слово "честь" етимологічно пов'язане зі словом "частина": в надбанні даної соціальної групи, як матеріальному, так і моральному, в її славі й доброму імені, в повазі, яку вона викликає до себе, кожен її член має свою частину. Людина честі має піклуватися як про репутацію групи, до якої вона належить, так і про власну свою репутацію: